



SAVATRA ANTİK KENTİ'NDE TESPİT EDİLEN TANRI VE TANRIÇALAR GODS AND GODDESSES DISCOVERED IN THE ANCIENT CITY OF SAVATRA

İlker IŞIK

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü /
Türkiye

*Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Letters, Department of Conservation and Repair of
Cultural Assets / Türkiye*

ilkerarkeo26@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4510-6100

Elif Zülal AKBULUT

Arkeolog, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı / Türkiye

Archaeologist, İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Ancient History, Türkiye

ilkerarkeo26@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6906-2101

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History

6/2, Eylül – Seprember 2024 Samsun

E-ISSN: 2667-7059 (Online)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **06.05.2024**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **23.09.2024**
Yayın Tarihi – Publication Date : **25.09.2024**
Sayfalar-Pages : **501 – 518**



: <https://doi.org/10.33469/oannes.1479080>

This article was checked by



Atıf – Cite as: IŞIK, İ. – AKBULUT, E. Z., “Savatra Antik Kenti’nde Tespit Edilen Tanrı ve Tanrıçalar”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6/2, Eylül 2024, ss. 501 – 518.





OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi
International Journal of Ancient History
6/2, Eylül – September 2024
501 – 518

Araştırma Makalesi / Research Article
Katkı Düzeyi: 1.Yazar: %60 – 2.Yazar: %40
Contribution: Author 1: %60 – Author 2: %40

SAVATRA ANTİK KENTİ'NDE TESPİT EDİLEN TANRI VE TANRIÇALAR GODS AND GODDESSES DISCOVERED IN THE ANCIENT CITY OF SAVATRA

İlker IŞIK* – Elif Zülal AKBULUT

Öz

Bu çalışmada Savatra ve çevresindeki arkeolojik bulgular nezdinde görülen inançlar ile bunların bölgedeki dönemsel nitelikleri ele alınmıştır. Lykaonia'nın doğusunda, günümüzde Konya il sınırlarında yer alan Savatra etnik, kültürel ve siyasi duruma bağlı olarak Lykaonia - Galatia Bölgeleri arasında sınır bölgesi olmuştur. Tarihsel süreçte hem askeri hem de ticari statüde sayılan önemli yol ağlarının kesişme noktasında bulunan bu kent, zaman zaman Lykaonia zaman zaman ise Galatia Bölgesi sınırlarına dâhil edilmiştir. Yerleşim tarihi açısından Erken Tunç Çağı'na kadar giden bir geçmişe sahip olan kentte Phryg kültürü başta olmak üzere Hellenistik ve Roma dönemlerinin kültürel ve dinsel izleri karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda Hellen ve Roma tanrıları olarak bilinen Zeus, Eirene, Asklepios, Athena, Ares, Aphrodite, Tykhe ve Roma İmparatorluk Kültü'ne ait tapımlar antik kentte

Abstract

This study explores the cultic practices surrounding the archaeological finds in Savatra and its territorium, focusing on their periodic characteristics within the region. Due to its unique ethnic, cultural, and political position, Savatra functioned as a boundary area between the Lycaonia and Galatia regions, situated to the east of Lycaonia and currently forming the border of the Konya province. Historically, the city lay at the intersection of important military and commercial road networks and alternated between being part of Lycaonia and Galatia.

The settlement history of Savatra dates back to the Early Bronze Age, with cultural and religious influences from the Hellenistic and Roman periods, including strong elements of Phrygian culture. The primary deities worshipped in the ancient city included Zeus, Eirene, Asklepios, Athena, Ares, Aphrodite, Tykhe, and the Roman imperial cult, alongside the local Anatolian deity, Men. The prominence of these divinities is further emphasized by

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author.

ağırlıklı olarak görülmeyle beraber Anadolu'nun yerel inançlarından biri olan Men kültünün de varlığı burada izlenebilmektedir. Kentteki tanrı ve tanrıçaların varlığı tespit edilen yazıtlar, sikkeler ile heykeltıraşlık eserler üzerinden incelenmiştir. Ayrıca bölgenin jeostratejik ve coğrafi özelliklerine göre de tanrısal varlıkların Savatra için önemi ifade edilmek istenmiştir. Söz gelimi sikkeler üzerinde görülen nehir tanrısı tasvirinin nedenleri üzerinde durularak bunun iklim ve coğrafi şartlara göre değerlendirilmesi yapılmıştır. Tespit edilen diğer tanrıların ise epitetleri ve tasvirleri yardımıyla hangi amaca ve ihtiyaca yönelik tapınım gördüğü yorumlanarak anlaşılmasına çalışılmıştır.

Keywords: Savatra, Lykaonia, Kült, Men, Hellen Tanrıları.

their depictions on coins and statues, underscoring the region's geostrategic and geographical significance.

Particular attention has been given to the depiction of the river god on local coins, which has been interpreted in relation to paleogeographical conditions. The study also attempts to understand the roles of other deities by interpreting their epithets and descriptions, thereby shedding light on the cultic functions and needs of the inhabitants of Savatra.

Anahtar Kelimeler: Savatra, Lycaonia, Cults, Men, Greek Gods.

Extended Abstract

This study discusses the beliefs seen in the archaeological findings in Savatra and its surroundings and their periodic characteristics in the region. Savatra is an ancient city which is located in the Yağlıbayat district of Konya province today, and in the Lykaonia Region in Antiquity. The ancient city became a border region between the Lykaonia and Galatia Regions, depending on the ethnic, cultural, and political situation. As a result of the studies carried out in the ancient city, it was determined that the city has been inhabited since the Bronze Age. Strabo mentions Savatra and says that the deepest water wells in the world are located here. There are traces mainly from the Roman and Byzantine periods in the city. It is known that the city was a bishopric center during the Late Antiquity. This study aims to gain an idea about the religious structure of Savatra with the help of divinity figures found in the city. In the paper discusses statues as well as epigraphic and numismatic materials found as a result of research conducted in the city. As a result of the studies carried out in the city, the presence of mainly Greek gods was detected. These Greek gods include Zeus, Eirene, Ares, Herakles, Asclepius, Athena, the river god, Aphrodite, and Tykhe. The presence of Zeus in the city was determined from the inscriptions, and epithets referring to the celestial aspect of Zeus were used in the inscriptions. It can be thought that these attributes of Zeus are related to the expectation of a favorable climate and fertile soil in Savatra, which has an arid climate. Again, with the help of the inscriptions unearthed, it is learned that Ares was worshiped in the city and that there was a priest of Ares in Savatra. Ares, nicknamed "Patrios" in the inscriptions, is generally worshiped together with Areiai. It is understood that the Areiai are warrior female gods, but it is not clear who they are. The

worship of Ares, the god of war, and Areiai, the goddess of war, in Savatra shows the military identity of the city. The existence of Herakles, another god found in Savatra, is evident from a statuette unearthed. The statuette is depicted in the Herakles Epitrapezios type and is made of marble. Considering the marble quarries identified during the studies carried out in Savatra, it is thought that this statue may be of domestic production. The other goddess whose presence in the city is identified with a statuette is Aphrodite. In this figurine, the goddess is depicted as the Landoline type. This figurine is also made of marble and is thought to be of domestic production. A statuette and a votive inscription of Asclepius, the god of health, who was worshiped in the city, were unearthed. In the inscription, Asclepius was worshiped with the nickname "Soter". It is known that the title of Asclepius was used because it was believed that he saved people from diseases. The unearthed Asclepius statuette is made of marble and is thought to be of domestic production. There are depictions of Athena, Tykhe, and the river god on the coins. It may be thought that Athena, known as the goddess of war due to the military identity of the city, was depicted on coins. However, due to the lack of finds, it is not clear how important the goddess was in the city; because data about Athena is limited to coins only. The other goddess seen on coins, Tykhe, is generally associated with fertility and the protection of the city. Savatra is depicted with a cornucopia and a wall-shaped crown on her coins, suggesting that Savatra was also associated with fertility and the protection of the city. The figure seen on the coins, interpreted as the river/lake god, is an unexpected figure to be seen in the ancient city of Savatra. Today, there is no water source visible on the surface of Savatra. Depictions of the river/lake god are generally seen in places with water sources. The appearance of this god on Savatra coins is interpreted as the existence of a periodic water source in ancient times or the people honoring this god due to underground waters. In addition to these gods, it is seen that Men, who is thought to be a local god of the Phrygians, was also believed in the city. The god is worshiped as the guardian of tombs in the city. The inscriptions dedicated to people in Savatra show that the Phrygian religion as well as the Phrygian culture was influential here. There is also the Imperial Cult in the city, which was used as a propaganda tool during the Roman Imperial Period. In an inscription thought to be taken from Savatra, the high priest and abbot of the Imperial Ceult are mentioned. All these findings show that while the people of Savatra continued to preserve their local beliefs, they also adopted elements of the Roman religion as a means of political propaganda.

Giriş

Günümüzde Konya ili sınırlarındaki bir Kırım Tatar yerleşimi olan Yağlıbayat Mahallesi'nde yer alan Savatra, antik kaynaklarda genel olarak Lykaonia Bölgesi'ne dâhil edilmektedir. Gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde ele geçen seramikler yardımıyla Savatra Antik Kenti'nin Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Yine gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda Roma ve Bizans dönemlerine ait bulguların yoğun olduğu, kentteki mimari unsurlar aracılığıyla gözlemlenmektedir. Savatra'nın erken dönemlerine ilişkin yapılan çalışmalarda bölgeye gelen araştırmacıların ortaya koyduğu bulgular neticesinde yerleşim yeri ve civarında bulunan Neo-

Phryg yazıtları ve Phryg dönemine ait arkeolojik bulgular bölgede Phryg kültürünün de yer edindiğini göstermektedir. Antik Çağ yazarlarının ifadelerine bakıldığında yerleşim ve coğrafi konum bakımından Savatra, önemli bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Strabon (MÖ 63 – MS 25) yaşadığı dönemde Savatra'dan söz ederken (Soatra), Garsaura yakınında bir kasaba olarak ifade eder. Ayrıca Lykaonia Bölgesi'nde suyun az bulunduğu, suyun parayla satıldığından ve buradaki kuyuların dünyanın en derin kuyuları olduğundan da söz etmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Suriye Rotası üzerinde yer alan kent, MS 1. yüzyılın ilk yarısından itibaren kendi sikkelerini basan mühim bir yerleşim alanıdır. İmparator Antoninus Pius Dönemi'nde Savatra, Galatia Eyaleti'nin güney sınırlarına dâhil edilmiştir. MS 3. yüzyılın ortalarında Galatia Bölgesi'ne saldıran Sasanilerin Savatra'ya kadar geldiği ve Roma sınır savunma hattını çökerttiği bilinmektedir. Geç Antik Çağ'da ise piskoposluk merkezi olarak geçen kent, MS 381'de Constantinopolis ve MS 451'de Kalkhedon Konsilleri'ne temsilci göndermiştir. MS 4. yüzyılda ise Anadolu'da Constantinopolis'e bağlanan yolların önemi artmış, Roma'ya bağlanan yollar önem kaybetmiştir; bu dönemde Savatra'nın da eski önemini kaybettiği düşünülmektedir. Kentin Bizans Dönemi'ne ait fazla bir bilgi kaynaklarda yer almamaktadır; ancak kentte yapılan araştırmalar sonucunda kentin Bizans Dönemi'nde de yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır.

504

OANNES
6 (2)

Savatra'da yapılan arkeolojik kazı çalışmaları ile birlikte mimari unsurlar ve önemli buluntular açığa çıkmaya başlamıştır. İlk olarak 1984 yılında Konya Müze Müdürlüğü başkanlığında bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Savatra ve civarındaki yerleşim sahaları 2017 yılından itibaren yüzey araştırmaları kapsamında araştırılmış, 2021 yılından itibaren ise kentte arkeolojik kazı çalışmaları başlatılmıştır. Bu makalede bahsi geçen araştırmalarda bulunan yazıtların ve heykellerin yanı sıra bu araştırmalar haricinde yayınlanmış yazıtlar ve sikkeler de ele alınmıştır. Savatra ve çevresinde bulunan bulgular yardımıyla, Savatra'nın Antik Çağ tapınım kültürü ve bu kültürün kentin sahip olduğu sosyal ve coğrafi niteliklerle bağlantıları hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

1. Aphrodite

Savatra'da betimleriyle karşılaşılan Aphrodite, Hellen dünyasında aşk ve güzelliğin tanrıçasıdır. Lykaonia Bölgesi'nde, tanrıçaya ait betim III. Gordianus Dönemi'ne tarihlendirilen Iconium sikkeleri üzerinde görülmektedir. Savatra'da ise Aphrodite'nin varlığı, 1984 yılındaki kurtarma kazısından ele geçen bir heykelcik üzerinden anlaşılmaktadır. Heykelcik mermerden olup, Aphrodite Landoline tipinde betimlenmiştir (Resim 1). Aphrodite, bir eliyle belinden kayan elbisesini tutarken diğer elini göğsüne götürmüş vaziyettedir. Eserin ikonografik betimlemesi ve dönem özelliklerine bağlı olarak tipik bir Roma Dönemi heykeltıraşlık eseri olduğu söylenebilmektedir.

2. Ares

Ares, Hellen Pantheonu'nda savaş tanrısı olarak geçmektedir. Lykaonia Bölgesi'nde tanrıya tapınım, yazıtlar yoluyla izlenebilmektedir. Kentteki Ares kültürünün varlığı ise ele geçen yazıtlardan anlaşılmaktadır. Suriye rotasında

yer alan ve Roma etkisinin güçlü olduğu Savatra'da Ares kültünün varlığı doğal karşılanmaktadır. Kentte bulunan bir onurlandırma yazıtında, Savatra'da Ares ve Areiai'a tapınım gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Yazıtta, Ares ve Areiai'in rahibi Flavius Marcellus'un eşi, Savatra boulesi ve demosu tarafından onurlandırılmaktadır. Bu yazıttan hareketle bölgede bir Ares kültünün varlığından söz edilebilir. Bunun haricinde kentte Ares ile Areiai'a adanan iki adak yazıtı bulunmuştur. Bunlardan birinde Ares, Patrios epitetiyle tapınım görmekte; sunak tüm demos adına Ares Patrios ve Areiai Epekoos'a adanmaktadır. Sunağın yan yüzünde ise miğferli bir asker betimi yer almaktadır. Ares ile tapınım gören Areiai'in savaşçı dişil tanrılar oldukları ifade edilebilir. Ancak bu tanrıçaların kim oldukları bilinmemekle beraber kimliklerine dair yapılan çeşitli yorumlar mevcuttur. Kentte, Ares'e adanan bir başka yazıtta, Ares'in, Areiai için de kullanılan Epekoos epiteti ile anıldığı görülmektedir. Adığı yapan, Lucius Gattius Cornelianus isimli bir askerdir. İsimden askerinin bir Roma vatandaşı olduğu söylenebilir. Kentte ele geçen diğer adak ise Ares ve Areiai Epekoos' a adanmıştır. Bir garnizon kenti olan Savatra'da tanrının savaşçı yönüyle ve daha çok askerler tarafından tapınım gördüğü düşünülebilir.

3. Asklepios

Sağlık Tanrısı Asklepios, Hellen ve Roma kentlerinde sıklıkla karşımıza çıkan bir figürdür. Siyasi yaşamdan bağımsız olarak doğrudan sosyal yaşam ile ilintili olduğundan, birçok kentte ona inanıldığı görülmektedir. Hellen ve Romalı halkın, karşılaştıkları herhangi bir sağlık sorununda sağlık bulma umuduyla tanrıya adak adadıkları bilinmektedir. Lykaonia Bölgesi'nde Asklepios'a tapınım, yazıtlardan ve tespit edilen bir sunaktan anlaşılmaktadır. Savatra'da ise, 1984 yılında kayıt altına alınan atribülerinden ve betimleniş şekliinden Asklepios olduğu anlaşılan bir heykel, kentte Asklepios'un varlığını göstermektedir. Tanrı yarı çıplak betimlenmiş; belinden dolanan himationun bir ucu omuzundan, bir ucu belinden sarkıtılmıştır (Resim 2). Ayakta betimlenen tanrı, sağ elinde yılan sarılı asasını tutmaktadır. Mermerden yapılan eserin ikonografik betimlemesi ve dönem özelliklerine bakıldığında, tipik bir Roma Dönemi heykeltıraşlık eseri olduğu söylenebilir. Ayrıca kentte, Asklepios'a adanmış bir sunak da bulunmaktadır. Üzerinde Asklepios'un atribüsü olan yılanlı asa betimlenmiş sunakta, adığı adayın kişi tanrının Soter epitetini kullanmıştır. Hastalıklardan iyileşme umudu, tanrının kurtarıcı olarak anılmasına sebep olmuştur. Kişinin bir hastalıktan kurtulduğu veya kurtulmak için bu sunağı adadığı düşünülebilir.

4. Athena

Kentte varlığı tespit edilen bir diğer figür Athena, Hellen mitolojisinde Zeus'un başından doğmuş; akıl, savaş ve sanatın temsilcisi tanrıçadır. Lykaonia Bölgesi'nde Athena'nın varlığı, sikkeler üzerinden izlenebilmektedir. Aynı şekilde Savatra'da da Athena'nın varlığına dair mevcut veriler şu an için sikkeler ile sınırlıdır. MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen sikkelerin ön yüzünde Tanrıça Athena'nın miğferli başı yer almaktadır. Bu sikkelerin arka yüzünde ise koşan bir boğa betimi ile ΣΟΑΤΡΕΩΝ lejantı görülmektedir. Tanrıçanın görüldüğü diğer sikkeler ise Antoninus Pius Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Athena sikkelerin arka yüzünde ayakta, üzerinde uzun bir elbiseyle miğferli ve

mızraklı olarak betimlenmiştir. Tanrıça sağına dönmüş, sağ eli thymiaterionun üzerine uzanır haldedir (Resim 3). Kentte arkeolojik olarak Athena'ya dair başka materyal ele geçmemiştir. Otonom bir yapıya sahip olan ve kendi sikkelerini basan kentin sikkelerindeki Athena betimi, kentte tanrıçanın kültü olduğunu göstermese de Hellen Pantheonu'na ait bir inancın buradaki varlığının göstergesidir.

5. Eirene

Eirene Hellen mitolojisinde barış tanrıçasıdır. Tanrıça, Antik Çağ'da bir barış propagandası olarak kullanılmıştır. Savatra'da Eirene'ye dair emare Zeus ile birlikte Eirene'ye adanan bir yazıttır (Resim 4). Yazıttan adağı yapanın bir rahip olduğu anlaşılmaktadır. Yazıt Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

6. Herakles

Kentte varlığı bilinen figürlerden biri Herakles'tir. Hellen mitolojisinde Zeus'un oğlu Herakles sonradan ölümsüzlüğü elde etmiş bir kahramandır. Lykaonia Bölgesi'nde Herakles'e tapınım, sikkelerde ve ostoteklerle birlikte mezar stellerinde görülmektedir. Savatra'da ise Herakles'e ait izler şu an için kentte bulunan bir heykelcik ile sınırlıdır (Resim 5). Söz konusu heykelin betimlenişinden ve üzerine oturduğu aslan postundan Herakles olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Heykel beyaz mermerden olup Herakles Epitrapezios tipindedir. Herakles abartılı bir kas yapısıyla, aslan postu serilmiş bir kayanın üzerinde oturur vaziyette betimlenmiştir. Eser, üslup özellikleri ve benzer tipolojideki heykeller yardımıyla MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

7. İmparatorluk Kültü

Roma Dönemi'nde Augustus ile beraber din ile siyaset kurumu birleşmiş ve devlet lideri bir bakıma dini lider pozisyonuna getirilmiştir. Bu yaklaşım, Roma'nın hâkim olduğu bölgelerde siyasi bir propaganda aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Savatra Antik Kenti'nde de gördüğümüz İmparator Kültü, bu bağlamda Roma'nın buradaki gücünü ve ağırlığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra kentlerdeki kültler – istisnalar haricinde – Roma baskısı ile değil şehirlerin kendi teklifleri ile kurulmaktadır. Böylelikle külte hizmet eden ve finansörlüğünü yapan insanlar sosyal ve siyasal itibar ile Roma vatandaşlık hakkını elde etme beklentisinde olmuşlardır. Lykaonia Bölgesi'nde İmparator Kültü'nün varlığı yazıtlar yoluyla bilinmektedir. Savatra'da da imparatorlara adanan bir kültün varlığı Savatra'dan ele geçtiği düşünülen bir yazıttan anlaşılmaktadır. Söz konusu yazıtta İmparator Kültü başrahibesi onurlandırılmakta, kültün başrahibinin de başrahibenin kocası olduğu anlaşılmaktadır. Başrahiplik ve başrahibelik unvanları ise sadece önemli şehirlerin sahip olabileceği türden unvanlar olarak görülmektedir. Ayrıca araştırmalar esnasında kentte bulunan Σεβαστ[ῶ] ve [πα]τρι πατριδο[s] yazılı mimari yapılara ait olabileceği düşünülen parçalar, burada imparatora ait bir tapınak olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir (Resim 6-7). Savatra'ya yaklaşık 50 km uzaklıktaki Kana Antik Kenti'nde var olduğu yazıttan anlaşılan imparator tapınağı da bu ihtimali olası kılmaktadır.

8. Men

Phryg tanrıları arasında yer alan ve tapınım gördüğü bölgelere göre farklı amaçlarla hizmet eden Men'in ismine veya simgelerine Lykaonia Bölgesi'nde daha çok mezar stellerinde rastlanmaktadır. Ele geçen mezar yazıtlarından Men'in Lykaonia Bölgesi'nde mezarların koruyucu tanrısı olarak tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Savatra'da da Men'in izleri genelde mezar stellerinde; mezar stelleri haricinde de adak olduğu düşünülen bir yazıtta görülmektedir. Men'in adı geçmese dahi stellerde betimlenen hilal motifinden Savatra'da da mezarların Men ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Bunlar haricinde, Savatra'da ele geçen iki mezar stelinde mezara başkasının gömülmemesine dair Men'e dua edilmektedir. Bu yazıtlardan kentte de Men'in mezarların korunması ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Tespit edilen yazıtlardan birinde Men Katakthonios şeklinde çoğul formda, yer altı tanrısı olarak geçmekte, mezarı yaptıranlar mezara kendilerinden başka kimsenin gömülmemesi hususunda Men'e dua etmektedir. Yine aynı yazıtta geçen τρις ἐννέα Μηνας ifadesi ile Men'in dokuzlu tapınımına işaret edilmektedir. Diğer mezar yazıtında ise Men τρις θ Μηνας olarak nitelendirilmiştir. Yazıtta geçen τρις θ Μηνας'ın ne anlama geldiği net değildir. Callender, yayınladığı çeviri önerisinde τρις (üç kere) kelimesinin aslında τρεις (üç) olması gerektiğini söylemektedir. Söz konusu ifadeyi Men'in, Ouranios ve Katakthonios nitelendirmeleriyle bir üçlü tapınımına sahip olduğunun göstergesi olarak yorumlayıp Lykaonia Bölgesi'nde bulunan Sidamara Antik Kenti'ndeki bir yazıtı bu duruma örnek göstermektedir. Bahsi geçen Sidamara'daki yazıtta Men Ouranios tekil, Katakthonios çoğul formda geçmektedir. Ele geçen başka iki mezar yazıtında ise Men'in adı geçmemekte fakat tanrı ile özdeşleşmiş hilal motifi görülmektedir. Bu mezarlar da muhtemelen Men'in himayesine bırakılmaktaydı. Başka bir yazıtın alınlık kısmında ise Men'in simgesi hilal betimi yer almaktadır. Yazıtta yalnızca "Kalokairos" yazılmakta, yazıtın Men'e sunulan bir adak olduğu düşünülmektedir.

9. Nehir / Göl Tanrısı

Lykaonia Bölgesi'nde nehir tanrısı kültü, Hyde kenti sikkelerinde görülmektedir. Savatra sikkelerinde karşımıza çıkan nehir veya göl tanrısı olduğu düşünülen figür, sikkeler üzerinde yer almaktadır. Ön yüzde Antoninus Pius'un betimlendiği sikkelerin arka yüzünde ayakta duran, sakallı, çıplak bir erkek figürü betimlenmiştir (Resim 8). Bu figür sağ eliyle bir sazlığa tutunmuş, sol elinde iki başak sapı tutar vaziyette sağına dönüktür. Ayağının yanında balık olarak yorumlanan bir figür yer almaktadır. Sikkelerde betimlenen bu erkek figürün yerel bir göl tanrısı olabileceği düşünülmektedir. Kentten bahseden Strabon, dünyanın en derin su kuyularının Savatra'da bulunduğunu ve suyun bu kuyulardan çekilip satıldığını söyler; bölgenin sulanmadığı halde koyun yetiştiriciliği yapıldığını ekler. Strabon Savatra'da yüzeydeki herhangi bir su kaynağından bahsetmez. Von Aulock bölgede nehir olmadığından ama belki de eskiden burada dağ sularından oluşan bir gölün var olmuş olabileceğinden söz eder. Savatra'da ve özellikle Bozdağ'a bakan yamaçlık alanlarda birçok sarnıç ve kuyuya rastlanılmıştır. Bunları yağmur ve kar sularının biriktirildiği su yapıları olarak değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte eğer Antik Çağ'da kar suları vasıtasıyla zaman zaman biriken bir gölet oluşumunu varsayarsak oluşan göletlerden dolayı bir su tanrısını

sikkelerde betimledikleri veyahut da göletlerin kentteki yeraltı sularını besleyip kendilerine bereket getirdiğini düşündükleri için bir su tanrısını onurlandırdıkları düşünülebilir.

10. Tykhe

Kente varlığı tespit edilen bir başka figür olan Tykhe, şansın ve kaderin temsilcisi olarak hem iyi hem kötü şansını kendinde barındırır. Hellenistik Dönem'den itibaren kavramsal özelliklerin tanrılaştırılıp müstakil inanca dönüştürülmesiyle beraber Tykhe, Antik Çağ tanrıları içerisinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Hem bolluk bereketin hem de kentin tanrıçası olarak bilinmektedir. Tanrıça genellikle başında sur biçiminde tacı ile kentin koruyucusu rolünde ya da elinde tuttuğu cornucopia ile bereket temsilcisi rolünde betimlenir. Lykaonia'da tanrıçanın varlığı sikkeler ve yazıtlar üzerinden anlaşılmaktadır. Savatra'da da tanrıçanın betimi Antoninus Pius Dönemi'ne tarihlendirilen sikkeler üzerinde görülmektedir; Tykhe bir tahtta oturur vaziyette, başında sur biçimli tacı ile bir elinde cornucopia tutarken betimlenmiştir (Resim 9).

11. Zeus

Hellen Pantheonu'nun baş tanrısı Zeus hemen her Hellen ve Roma kentinde tapınım görmüştür. Tanrı ihtiyaç doğrultusunda farklı bölgelerde farklı epitetler ile bilinmektedir. Ele geçen yazıtlardan, Zeus'un Lykaonia Bölgesi'nde Soter , Zemroutenos , Phatnios , Megistos epitetleriyle tapınım gördüğü bilinmektedir. Bunlar haricinde Lykaonia Bölgesi'nde tespit edilen büstler ve yıldırım demeti betimleri bölgede Zeus'a ibadet edildiğini gösteren diğer bulgulardır. Savatra'da Zeus'a olan inanış, sikkeler ve yazıtlar yoluyla tespit edilmektedir. Traianus Dönemi'ne tarihlendirilen sikkelerin arka yüzünde tahtta oturan yarı çıplak Zeus betimi yer alır (Resim 10). Zeus sol elinde bir asa, sağ elinde ise bir kartal tutmaktadır. Tanrının iki yanında CAOY-ATPEQN lejantı okunmaktadır. Kentte Zeus kültüne ait az sayıda sikke örneği bulunmasına karşın epigrafik belgeler daha fazladır. Farklı epitetler ile tapınım gören Zeus'un Savatra Antik Kenti'nde "Dalbenos" (aşağıda ayrıca detaylandırılarak anlatılacaktır), "Keraunios" , "Astrapton" , "Bronton" , "Syrtios" epitetleriyle bilindiği ele geçen yazıtlardan anlaşılmaktadır. Söz konusu yazıtlar Savatra Antik Kenti'nde yürütülen yüzey araştırmaları esnasında bulunmuş ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiş adak yazıtlarıdır. Zeus'un Dalbenos epiteti, Savatra'da ele geçen iki adak yazıtında görülmektedir (Resim 11-12). Bu epitet, Savatra haricinde Barcelona'da ele geçen bir yazıtta belgelenmiştir (Resim 13). Dalbenos kelimesinin neyi ifade ettiği tam olarak bilinmemekle birlikte üzerine yapılmış yorumlar mevcuttur. Bunlardan biri; bu kelimenin tanrının nereye ait olduğunu, nerede tapınım gördüğünü gösteren bir yer eki olabileceği yönündedir. Diğer ise epitetin, İlias destanında geçen ve Zeus'un bir özelliğini açıklamada kullanılan, yıldırım/meşale anlamına gelen Hellence dalos (δαλός) sözcüğünden türemiş olabileceği yönündedir. Ele geçen yazıtlar ayrıntılı bilgi içermediğinden bu epitetin Zeus'un hangi özelliğine veya hangi amaca yönelik kullanıldığını bilememekteyiz. Kentte Zeus'a tapınımı gösteren bir diğer yazıt bu çalışmada daha önce değinilen Zeus ile birlikte Eirene'ye adanmış adak yazıtıdır. Bir rahip tarafından adanan yazıtta Zeus'un yıldırım gönderen tanrı olmasına

ithafen Keraunios, Astrapton, Bronton epitetlerinin yanı sıra Syrtios epiteti kullanılmıştır. Bronton, Zeus'un Phrygia Bölgesi'nde yaygın kullanılan bir epiteti olup yazıtlarda geçen "öküzlerin ve ekinin esenliği için" ifadeleri Zeus'un çiftçilerin tanrısı olduğu yorumunu ortaya çıkartmıştır. Syrtios epitetinin ise ilk defa Savatra'da kaydedilmesi kente özgü bir kült olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Sonuç

Savatra Antik Kenti'nde yapılan araştırmalar sonucunda ele geçen buluntular kentteki inanç sistemi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda Savatra 'da ağırlıklı olarak Hellen Pantheonu'nda bulunan tanrılara ait kültlerin varlığından söz etmek mümkündür. Savatra halkının inanışlarının temelinde, gündelik hayatta karşılaştıkları iklim koşullarının ve bölge coğrafyasının önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Burada Hellen Panteonunun baştanrısı olan Zeus'un, göksel yönüne atıf yapılan epitetleri görülmektedir. Bu epitetlerin kurak bir iklime sahip olan Savatra 'da iklimsel bir ihtiyaçtan; yağmur ve dolayısıyla bereketli bir toprak beklentisinden kullanıldığı düşünülmektedir. Özellikle Bronton' un, Phrygia Bölgesi'nde ele geçen yazıtlardan ekinlerin esenliği için tapınım görmesi, tanrının günümüzde de izlenebilen zorlu iklim koşullarına sahip Savatra 'da da hava olaylarını yöneten bir tanrı olarak tapınım görmüş olduğunu düşündürmektedir. Bunun dışında yazıtlarda görülen Syrtios epitetinin ilk defa Savatra 'da kaydedilmesi, yerel bir kült olabileceği inancını ortaya çıkartmıştır. Savatra 'da tespit edilen inanış şekilleri sadece doğa olayları ve coğrafya ile sınırlı kalmamıştır. Bölgede yapılan çalışmalarda tespit edilen ve Zeus ile aynı yazıtta kaydedilen Eirene, yazıtlarda sık rastlanan bir tanrıça olmamakla beraber barışın temsilcisidir. Savatra 'da bu tanrıçanın adı bir adak yazıtında geçmektedir. Savatra gibi bir Roma garnizon kentinde böyle bir tanrıçaya adanan adağın ya barış dönemine duyulan özlemden ya da barış dönemi geldikten sonra duyulan minnetten adandığı düşünülebilir. Zira Antik Çağ'da adak yazıtları genelde tanrılardan eksikliği duyulan bir şeyi isteme veya elde edilen şeyden dolayı tanrılara teşekkür etme aracıdır. Savaş ile ilişkilendirilen Ares'in Savatra 'da görülmesi de yine Savatra' nın Roma garnizon kenti olması özelliğiyle bağdaştırılabilir. Ayrıca, tanrının bir asker tarafından adakta bulunması ve adaklardan birinde muhtemelen miğferli ve zırhlı olarak tasvir edilen bir kabartma figürünün yer alması, tanrının burada askerler tarafından tapınım gördüğünü ve adağın yapıldığı dönemde kentte veya bölgede bir savaş ortamının olduğunu akla getirmektedir. Bölgede ele geçen yazıtlarda Ares ile birlikte tapınım gören savaşçı dışı tanrıların olduğu da anlaşılmaktadır. Kim oldukları bilinmeyen bu tanrıçalar yazıtlarda Areiai olarak çoğul şekilde geçmektedir. Kent sikkeleri üzerinde görülen Hellen Panteonunun önemli bir üyesi olan savaş tanrıçası Athena'nın betimi, yine kentin Roma garnizonu olmasıyla ilişkilendirilebilir. Savatra 'da kaydedilen İmparatorluk Kültü ise Roma Dönemi'ndeki imparator propagandasının burada da var olduğunu ve Roma'nın kentteki hâkimiyetini göstermektedir. Kente ait olduğu düşünülen bir yazıttan burada imparatorların başrahiplerinin olduğu anlaşılmaktadır. Başrahiplik ve başrahibelik unvanlarının sadece önemli şehirlerin sahip olabileceği türden unvanlar olduğu yorumu kentin de o dönemde önemli bir konumda olduğunu düşündürmektedir. İmparatorluk Kültü üyelerinin bazı

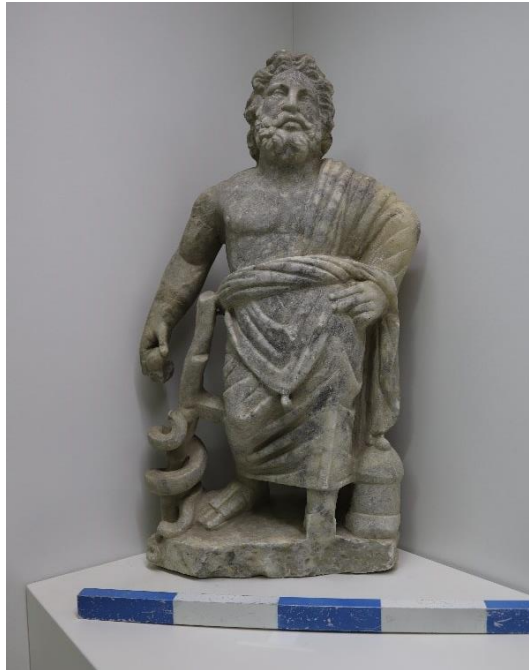
imtiyazlara sahip olduğu düşünülürse Romalı isme sahip başrahip Marcellus' un da bazı imtiyazlara sahip olabileceği ihtimali söz konusudur. Ancak bölgede yaşayan halk, Roma'nın getirmiş olduğu bu yeni inancı kabul etmiş gibi görünse de geleneklerine ve kendi inanışlarına ait dini unsurlardan da vazgeçmemiştir. Savatra, Phrygia'nın güneydoğusunda yer alması münasebetiyle dini ve sosyal yapı bakımından bu yönde evrilmiştir. Savatra 'da, Phryg tanrılarında biri olan Men'in varlığına dair izler bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda kentte, Phryg kültürüne ait olduğu düşünülen yazıtlar ve mezar stelleri tespit edilmiştir. Tespit edilen bu eserlerden anlaşıldığı üzere, Men'e yer altı tanrısı olarak inanılmakta ve Men ölüm ile ilişkilendirilmektedir. Elde edilen bu veriler Savatra halkının Roma Dönemi'nde dahi yerel Anadolu inançlarından kopmadıklarını; Roma dinindeki siyasi propaganda aracı öğeleri de benimsemekle beraber yerel inançlarını korumaya devam ettikleri ve günlük yaşamlarında eski dönem inançlarının önemli bir yeri olduğu görüşünü desteklemektedir.

Antik dönem insanları için sağlık konusu oldukça önemli bir konumdur. Savatra 'da sağlık tanrısı olarak bilinen Asklepeion'a ait bir yazıt tespit edilmiştir. Bu bölgede yaşayan halkın yaşadığı sağlık problemlerinden kurtulmak veya kurtulduğu için Asklepeion'a adanmış sunduğu düşünülmektedir. Çalışmalarda tespit edilen adak yazıtının yanı sıra, kentte ele geçen Asklepios heykeli de Savatra 'da Asklepeion'a ait bir inancın varlığını göstermektedir. Savatra ve çevresinde yaşayan halkların bırakmış oldukları eserler sayesinde, bölgenin dini yapısı ve inanış şekilleri geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir. Bölgede yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilen heykelcikler, bu bölgede Herakles ve Aphrodite' ye de inancın varlığını göstermektedir. Kentte varlığı tespit edilen bir başka tanrıça Tykhe ise şansla özdeşleştirilmektedir. Tanrıçanın sikkelerde cornucopia ve sur biçimli taç ile betimlenmesi hem kentin koruyucu tanrıçası olduğu hem de kentte bereketi temsil ettiği şeklinde yorumlanabilir. Savatra 'da günümüz şartlarında beklenmeyen bir şekilde, nehir/göl tanrısı da sikkeler üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Genellikle nehir ve göl kenarlarında gördüğümüz bu tanrısal figüre Savatra 'da rastlanması dikkat çekicidir. Bu noktada Savatra 'da suyun varlığı ile ilgili iki görüş düşünülebilir; birincisi von Aulock'un bahsettiği gibi kar sularının erimesiyle dönemlik olarak ortaya çıkan bir gölet oluşumunun varlığı söz konusu olabilir. Savatra bulunduğu konum itibari ile Bozdağ'ın eteklerinde, etrafı dağ ve tepelerle çevrelenmiş çukur bir alanda kurulmuştur; kentte bahsetmiş olduğumuz gibi dönemlik bir gölet oluşumu olasıdır. Diğer bir görüş ise Savatra halkının, var olan yer altı sularından dolayı bir su tanrısını onurlandırmak istemesi ve bu yüzden sikkelerinde su tanrısını betimlemiş olması ihtimalidir.

Ekler



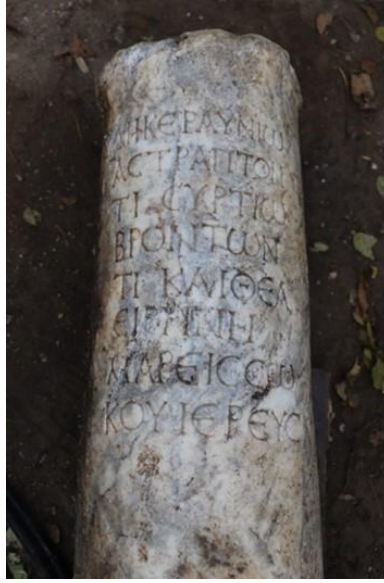
Resim 1: Savatra'da tespit edilen Aphrodite Landoline heykelciği. (Konya Arkeoloji Müzesi)



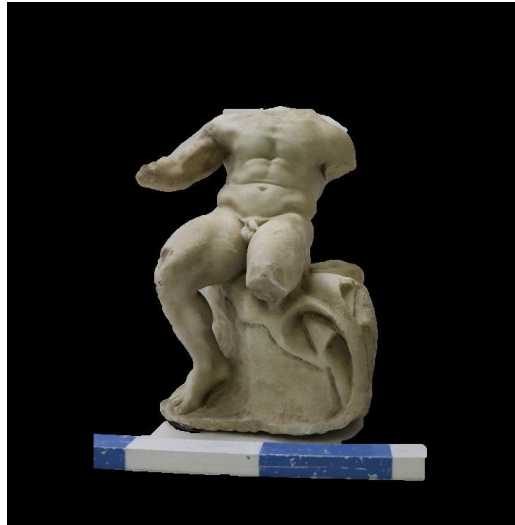
Resim 2: Savatra'da tespit edilen Asklepios heykelciği. (Konya Arkeoloji Müzesi)



Resim 3: Savatra'da tespit edilen Athena tasvirli sikke,
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7256>



Resim 4: Zeus ile birlikte Eirene'ye adanan adak yazıtı. (yük. 66 cm, gen. 35 cm)
(Savatra Kazı Arşivi)



Resim 5: Savatra 'da tespit edilen Herakles Epitrapezios heykelciği. (Konya Arkeoloji Müzesi)



Resim 6: Savatra Antik Kentinde bulunan Σεβαστ[ῶ] yazılı mimari parça. (Savatra Kazı Arşivi)



Resim 7: Savatra Antik Kenti'nde bulunan [πα]τρὶ πατριδο[ς] yazılı mimari parça. (Savatra Kazı Arşivi)



Resim 8: Savatra sikkelerinde görülen, ayakta tasvir edilmiş nehir tanrısı,
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7254>



Resim 9: Savatra'da ele geçen Tykhe betimli sikke,
<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7252>



Resim 10: Savatra sikkelerinin arka yüzünde yer alan Zeus tasviri, von Aulock, 1976:
no: 155.



Resim 11: Savatra Antik Kenti'nde tespit edilmiş Zeus Dalbenos'a adanmış adak.
(Savatra Kazı Arşivi)



Resim 12: Savatra Antik Kenti'nde tespit edilmiş Zeus Dalbenos'a adanmış diğer adak.
(Savatra Kazı Arşivi)



Resim 13: İspanya'da ele geçen Zeus Dalbenos'a adanan adak, Yébenes Perea, 2015:
313 Fig. 1. (yük. 28,5 cm, gen. 15 cm)

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Strabon (2000). Strabon, Geographika, Kullanılan Çeviri: Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII-XIII-XIV, çev.: Adnan Pekman, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Hierokles, (1893). Hierokles, Synekdemios: Hierokles Synecdemus, Yayına Hazırlayan: Augustus Burchardt, Lipsiae, Lipsiae in Aedibus B. G. Teubneri.

Modern Kaynaklar

- AKYÜREK ŞAHİN, N. E., 2001. “Büyük Çiftçi Tanrısı Zeus Bronton, Arkeolojik ve Epigrafik Belgelerle Phrygia’da Bir Zeus Kültü”, Olba, IV, ss. 163 – 182.
- ALKAN, M. – IŞIK, İ., 2021. “Savatra Antik Kentinden Yeni Adak Yazıtları”, Olba, XXIX, ss. 457 – 474.
- ANDERSON, J. G. C., 1899. “Exploration in Galatia cis Halym Part II”, The Journal of Hellenic Studies, 19, ss. 280 – 318.
- BALDIRAN, A., 2013. “Yeni Araştırmalar Işığında Lykaonia Bölgesi Kültleri”, Stratonikeia’dan Lagina’ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı, Ed. Bilal Söğüt, Ege Yayınları, İstanbul, ss. 73 – 88.
- BAZ, F., 2013. “Aspendos Kentinde İmparator Kültüne İlişkin Gözlemler”, Adalya, XVI, ss. 71 – 83.
- BINGHAM, J., 1843. *Origines Ecclesiasticae; or the Antiquities of the Christian Church*, Vol. III, London.
- BURKERT, W., 2015. *Greek Religion*,: Harvard University Press, Cambridge.
- BÜYÜKASLAN, Ş. – IŞIK, İ., 2023. “Savatra ve Çevresinde Bulunan Sütun Başlıkları”, Amisos, 8, ss. 1 – 18.
- CALLENDER, T., 1906. “Explorations in Lycaonia and Isauria”, *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, Ed. W. M. Ramsay, Aberdeen University Press, Aberdeen, ss. 157 – 181.
- CRONIN, H. S., 1902. “Fist Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia and Pamphylia II”, *The Journal of Hellenic Studies*, 22, ss. 339 – 376.
- CORSTEN, T., 1987. “Die Inschriften von Apameia (Bithynien) und Pylai”, *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 32*, Bonn.
- DOKSANALTI, E., 2016. “Konya Arkeoloji Müzesinden Bir Herakles Heykelciği: Herakles Epitrapezios”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36, ss. 467 – 480.
- FRENCH, D. H., 2004. “The Inscriptions of Sinope”, *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 64., Bonn.
- HAKMAN, M., 2014. *Kapadokya’da Zeus Kültü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.
- HABICHT, C., 1969. “Die Inschriften des Asklepieions”, *Altertümer von Pergamon*, 8,3. Berlin.
- HARPER, R. P., 1968. “Tituli Comanorum Cappadociae”, *Anatolian Studies*, 18, ss. 93-147.
- HEBERDEY, R. – WILHELM, A., 1896. *Reisen in Kilikien ausgeführt 1891 und 1892 im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, In Commission bei C. Gerold’s Sohn*, Viyana.
- IŞIK, İ. – SARP, O. – ERDEM, M. N., 2019. “2017 Yılı Konya İli, Karatay ve Altinekin İlçeleri, Bozdağ Milli Parkı Doğu ve Kuzey Kesimi Yüzey

- Araştırması”, 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- KARAMUT, İ. – ÇAY, N. – YILMAZ, Y., 1985. “Yağlıbayat Heykeltraşlık Eserleri”, Müze, 4, ss. 22 – 26.
- KAYA, M. A., 2011. Anadolu’da Galatlar ve Galatya Tarihi, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- KEKEÇ, N. – IŞIK, İ., 2023. “Savatra Kilise Taban Mozaiginde Uygulanan Önleyici Koruma Yöntemleri ve Koruma Önerileri”, Cedrus, 11, ss. 387 – 400.
- LANE, E. N., 1964. “A Restudy of the God Men: Part 1: The Epigraphic and Scultural Evidence”, Berytus, XV, ss. 5 – 58.
- LANE, E. N., 1976. Corpus Monumentorum Religionis Dei menis III: Interpretations and Testimonia, E. J. Brill, Leiden.
- LE QUIEN, M., 1740. Oriens Christianus in Quatuor Patriarchatus Digestus: Quo Exhibentur Ecclesiae, Patriarchae, Ex Typographia Regia, Paris.
- MAMA I. 1928. Monumenta Asiae Minoris Antiqua Vol. I, Ed.: William M. Calder, The Manchester University Press, Londra.
- MAMA VIII, 1962. Monumenta Asiae Minoris Antiqua Vol. VIII: Monuments From Lycaonia, The Pisido-Phrygian Borderland, Aphrodisias, Ed.: William M. Calder – J. M. R. Cormack, The Manchester University Press, Manchester.
- MAMA XI, Monumenta Asiae Minoris Antiqua Vol. XI: Monuments from Phrygia and Lykaonia, Ed.: Peter Thonemann, <http://mama.csad.ox.ac.uk/index.html>
- MCCABE, D. F., 1984. “Miletos Inscriptions. Texts and List”, The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia, Princeton: The Institute for Advanced Study.
- MCCABE, D. F., 1988. “Smyrna Inscriptions Text and List”, The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia, Princeton: The Institute for Advanced Study.
- MCCABE, D. F., 1901. “Ephesos Inscriptions Text and List”, The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia, Princeton: The Institute for Advanced Study.
- MCLEAN, B. H., 2002. Greek and Latin Inscriptions in The Konya Archaeological Museum, Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor IV, The British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 29, Londra.
- MITCHELL, S., 1982. Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor II: The Ankara District The Inscriptions of North Galatia, BAR International Series, Oxford.
- MITCHELL, S., 1995a. Anatolia Land, Men, Gods in Asia Minor I. The Celts and The Impact of Roman Rule, Clarendon Press, New York.

MITCHELL, S., 1995b. *Anatolia Land, Men, Gods in Asia Minor II. The Rise of the Church*, Clarendon Press, New York.

OKAN, E., 2016. “Tykhe ya da Fortuna”, *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1/1, ss. 1 – 14.

RAMSAY, W. M., 1888. “Laodiceia Combusta and Sinethandos”, *Mittheilungen des Deutschen Archaeologischen Instituts Athenische Abtheilung*, 13. Band, Athen, ss. 233 – 272.

RAMSAY, W. M., 1904. “Lycaonia”, *Jahreshefte Des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Ed. Alfred Hölder, Band VII., K.U.K. Hof und Universitäts-Buchhändler, Wien.

SEG

20: *Supplementum Epigraphicum Graecum Vol. XX*, 1964. Ed.: A. G. Woodhead, Leiden.

28: *Supplementum Epigraphicum Graecum Vol. XXVIII*, 1982. Ed.: H. W. Pleket – R. S. Stroud, Amsterdam.

33: *Supplementum Epigraphicum Graecum Vol. XXXIII*, 1986. Ed.: R. A. Tybout – S. B. Aleshire, Amsterdam.

55: *Supplementum Epigraphicum Graecum Vol. LV*, 2009. Ed.: T. Corsten – A. Chaniotis – R. S. Stroud – R. A. Tybout, Leiden.

57: *Supplementum Epigraphicum Graecum Vol. LVII*, 2011. Ed.: A. Chaniotis – T. Corsten – R. S. Stroud – R. A. Tybout, Leiden.

STERRETT, J. R. S., 1888. *An Epigraphical Journey in Asia Minor Vol. II*, American School of Classical Studies at Athens, Boston.

ŞAHİN, S., 1999. “Zeus Astrapaïos, Römische Kaise und Ein Beamter: Eine Stele mit zwei Inschriften aus dem südlichen Gebiet von Nikaia”, *Zafer Taşlıkıoğlu Armağanı Anadolu ve Trakya Çalışmaları I*: Ed. Nezih Başgelen – Güler Çelgin – Vedat Çelgin, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, ss. 217 – 225.

ŞAHİN, S., 2003. “Die Inschriften”, *Die Akropolis von Perge Band 1: Survey und Sondagen 1994 – 1997*, Ed. Haluk Abbasoğlu – Wolfram Martini, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, ss. 167 – 174.

ŞAHİN, N., 2001. *Zeus’un Anadolu Kültleri*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

Von AULOCK, H., 1976. *Münzen und Städte Lykaoniens*, *Istanbul Mitteilungen*, Beiheft 16, Verlag Ernst Wasmuth Tübingen.

YEBENES PEREA, S., 2015. “El voto de un soldado a Silvano-Zeus Dalbenos”, *Geriön*, 33, ss. 311 – 32.

Çevrimiçi Kaynakça

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7256> Erişim Tarihi: 14.02.2024 22:14

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7254> Erişim Tarihi: 14.02.2024 22:16

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/7252> Erişim Tarihi: 14.02.2024 22:17